

**АГЕНЦІЯ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД**

www.aerg.com.ua

АНАЛІЗ

**виконання Загальнодержавної програми
розвитку малих міст в 2004-2009рр.
та пропозиції щодо нової програми
підтримки розвитку малих міст
на 2011-2015рр.**

08720, м. Українка, вул.Соснова, 7, к.1

E-mail: office@aerg.com.ua

т. 0457268581

www.aerg.com.ua

На замовлення Асоціації малих міст України Агенція економічного розвитку громад провела Аналіз виконання Загальнодержавної програми розвитку малих міст в 2004-2009рр. та сформовано пропозиції щодо розробки нової програми підтримки розвитку малих міст на 2011-2015рр. Аналітична записка підготовлена: Петкова Л.О., доктор економічних наук, професор, Купрій В.О., кандидат наук з державного управління.

Державна політика підтримки розвитку малих міст визначається Законом України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст», який прийнятий Верховною Радою України 4 березня 2004 р. № 1580-IV.

Загальнодержавна програма розвитку малих міст (надалі – Програма) ухвалена Верховною Радою України 4 березня 2004 року на рівні закону України. На той час ще не був чинним Закон України «Про державні програми», тому з методологічної точки зору згадана програма на сьогодні не відповідає основним вимогам, що висуваються до структури та змісту подібного роду документів. Це в свою чергу обумовлює певні труднощі в її реалізації та негативно впливає на ефективність її реалізації.

Цим Законом визначено, що до категорії малих відносяться міста з чисельністю населення до 50 тисяч осіб. Програма містить 15 завдань, які мають досить загальний характер та 48 заходів з їх реалізації.

Програма включає діагностику проблематики соціально-економічного розвитку малих міст. У той же час при визначенні найважливіших проблем, розв'язання яких потребують державної підтримки, наводиться досить широкий спектр, який притаманний усім сферам життєдіяльності населення, іншим типам поселень. Слід зазначити, що навіть серед усіх малих міст існують певні відмінності в гостроті проблематики того чи іншого типу малих міст.

Аналіз проблем соціально-економічного розвитку малих міст, розв'язання яких може бути забезпечено у період до 2015 року, свідчить, що серед них найбільш актуальними є :

Монофункціональність економіки та недостатні економічні можливості містоутворюючих підприємств.

У своїй більшості малі міста є монофункціональними, з низьким рівнем галузевої диверсифікації, невідповідністю галузевої структури місцевому природно – ресурсному потенціалу, а для економіки малих міст залишається сталою залежність від соціально-економічного стану підприємств.

У малих монофункціональних містах спеціалізацію праці економічно активного населення визначають підприємства здебільшого однієї-двох профільюючих галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури та інших об'єктів життєзабезпечення населення. Зниження обсягів виробництва або його повне закриття веде до збільшення рівня безробіття, зменшення надходжень до місцевого бюджету, негативно впливаючи на всі сфери життя територіальних громад.

Незадовільний стан житлово-комунального господарства, низька якість житлово-комунальних послуг населенню.

Погіршення ситуації у житлово-комунальному господарстві малих міст пов'язано із фізичним зносом систем тепло,- водопостачання та водовідведення, які побудовані 30 – 40 років тому без застосування сучасних енергозберігаючих технологій. Низьким залишається і рівень забезпеченості малих міст холодним водопостачанням та каналізацією .

Реалізація програм реформування житлово-комунального господарства малих міст потребує щорічного спрямування централізованих капіталовкладень на впровадження енергозберігаючих технологій, реконструкцію теплових мереж та котелень об'єктів соціальної інфраструктури, нарощення обсягів виконання поточних ремонтів житлового і нежитлового фонду; облаштування прибудинкових територій; виконання завдань щодо будівництва та реконструкції міських систем водопостачання, водовідведення і каналізації .

У останні роки політика у сфері забезпечення населення, підприємств та організацій малих міст якісними житлово-комунальними послугами,

спрямовується на вирішення проблем галузі, якими є: збитковість та значне енергоспоживання підприємств, зношеність та незадовільний технічний стан основних фондів, недосконалість управління житловим фондом та створення конкурентного середовища на ринку послуг.

Необхідне переоснащення та зміцнення матеріально-технічної бази міських комунальних підприємств, покращення їх фінансового стану.

Крім того, в малих містах гостро стоїть питання відшкодування з місцевих бюджетів збитків комунальних підприємств, які обумовлені невідповідністю тарифів на житлово-комунальні послуги та витратами на їх виробництво і, як наслідок, підприємства позбавлені можливості здійснювати розрахунки за спожиті енергоносії.

Вирішення проблеми полягає у необхідності проведення невідкладного енергоаудиту, аудиту основних фондів та визначення пріоритетних і першочергових напрямів спрямування бюджетних коштів, використання яких забезпечить найбільшу ефективність.

Зростання безробіття.

За даними Держкомстату у 2004 – 2009 роках в Україні спостерігалось зростання кількості безробітного населення. Особливо ця тенденція посилилась у 2009 році. Ураховуючи, що малі міста найбільш вразливі до економічних потрясінь, вирішення проблем зайнятості у цих адміністративно-територіальних одиницях потребує особливої уваги з боку держави.

Потребує державної підтримки реалізація заходів, спрямованих на зниження безробіття шляхом працевлаштування, професійної підготовки, залучення до участі в оплачуваних громадських роботах незайнятого населення малих міст.

Розширення сфери прикладання праці в малих містах стримується через відсутність належних інвестицій, за рахунок яких можна створити високотехнологічні робочі місця або підтримати діяльність діючих підприємств, які є конкурентними. А ті робочі місця, що створюються у даний

час, не вирішують проблем зайнятості населення малих міст через їх незначну кількість та низьку конкурентоспроможність.

Однією з головних проблем малих міст є питання забезпечення гідної зайнятості населення.

В умовах зростання попиту на робочу силу, майже у половини вакансій, поданих до служби зайнятості, запропонована роботодавцями заробітна плата менше прожиткового мінімуму. І лише у 8% всіх вакансій її розмір перевищує середню заробітну плату у відповідних регіонах. Як наслідок, знижується мотивація незайнятого населення до праці та мобільність робочої сили, створюються умови до зростання довготривалого безробіття.

Для людей, які мешкають в малих містах, мають бути створені умови для праці та одержання гідної заробітної плати, розвитку їх конкурентоспроможності, зниження обсягів міграційних процесів як в інші міста так і за межі країни.

Низький рівень розвитку міської інфраструктури.

Соціальна політика держави щодо малих міст спрямована на задоволення інтересів та потреб людей у сфері праці, освіти, культури, охорони здоров'я, забезпечення житлом, побутового і торгівельного обслуговування, відпочинку.

На даний час у малих містах не вирішеними залишаються питання ремонту, реконструкції та капітального будівництва об'єктів освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, туризму. Необхідно створити умови для розвитку закладів торгівлі, громадського харчування, дозвілля та відпочинку.

Потребує особливої уваги виконання заходів щодо розбудови та модернізації матеріально-технічної бази навчальних закладів, оптимізації мережі установ охорони здоров'я з приведенням їх потужностей до потреб малих міст.

Необхідно прискорити вирішення питання запровадження нових ефективних форм медичного обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази лікарень та поліклінік.

Непривабливість для інвестицій

Слабкий розвиток малих міст спричинений проблемами, що впливають на конкурентоспроможність, - незадовільний стан інфраструктури, низький рівень пристосування робочої сили до ринкових умов, недостатня підтримка розвитку підприємництва, відсутність інноваційної спроможності підприємств, деградація навколишнього природного середовища та, як наслідок, низька інвестиційна привабливість територій.

Знос основних фондів, дефіцит власних зворотних коштів на підприємствах, зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, у тому числі простроченої, заборгованість по заробітній платні і, як наслідок, зростання заборгованості населення по комунальних платежах, проблеми екологічного характеру негативно впливають на інвестиційний імідж малих міст.

Для вирішення питань покращення інвестиційного клімату необхідно створити сприятливі умови для вітчизняних та іноземних інвесторів завдяки запровадженню прозорих схем співпраці, подоланню бюрократичних перепон, спрощення системи оподаткування тощо.

Найбільшим недоліком Програми є те, що основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо реалізації Загальнодержавної програми розвитку малих міст мають загальнодержавний характер і не стосуються виключно малих міст, тобто не мають цільової орієнтації на малі міста.

У якості прикладу можна навести завдання „3. Профілактика правопорушень і злочинів”, до заходів якого відносяться: розроблення регіональних програм забезпечення правопорядку; створення центрів реабілітації раніше судимих, які звільнилися з місць позбавлення волі та не мають постійного місця проживання; виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї»; подолання дитячої бездоглядності і створення притулків для неповнолітніх.

Попри всю важливість зазначених заходів, очевидною є відсутність їх спрямованості на вирішення проблем соціально-економічного розвитку саме малих міст та дублювання положень іншого законодавчого акту. Аналогічними за змістом є й інші основні завдання Програми.

Окрім того, до основних завдань Програми було включено заходи, що дублюють положення інших чинних нормативно-правових актів, що призводить до подвійного звітування про виконання цих заходів.

Можна констатувати, що реалізація Програми не має свого реального наповнення в сенсі соціально-економічного розвитку малих міст. В результаті цього, виконання Програми, на жаль, практично не впливає на розвиток малих міст.

У 2010 році виконання основних завдань Програми має завершитися, а це означає, що малі міста, не отримавши державної підтримки у 2004-2010 роках, після 2010 року фактично позбудуться і нормативно-правової бази державної підтримки свого розвитку.

З урахуванням недоліків наявного Закону, Урядом було вжито заходи щодо формування державної політики підтримки розвитку малих міст на 2011-2015 роки. Зокрема, було прийнято постанову від 2 квітня 2009 р. № 288 „Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ”, а також дано доручення від 26.01.2009 р. № 15129/97/1-04 Мінекономіки та іншим центральним та місцевим органам влади щодо надання Уряду пропозицій про напрями здійснення державної регіональної політики, спрямованої на підтримку розвитку малих міст у 2011-2015 роках та доцільності розроблення відповідних нормативно-правових актів. На жаль, Мінекономіки впродовж 2009 року не подав Уряду жодних конкретних пропозицій з цього питання.

Відсутність чіткого визначення пріоритетності проблем призводить до того, що визначення мети, пріоритетних напрямів та завдань Програми носить здебільшого декларативний характер та дублює положення інших чинних державних цільових програм. Крім того, в різних частинах самої Програми спостерігається подібне дублювання або неузгодженість між визначенням

пріоритетів та завдань. Так, наприклад, пріоритетним напрямом Програми визначається розроблення та запровадження механізмів стимулювання соціального та економічного розвитку депресивних малих міст (які становлять 33% від загальної кількості малих міст). У той же час в основних напрямках Програми вже передбачається запровадження ефективних механізмів стимулювання для інших категорій малих міст.

Досить часто першочергові заходи з реалізації того чи іншого напрямку є ідентичними до заходів інших програм, зокрема це стосується питань зайнятості населення, або забезпечення комп'ютеризації шкіл і т.п. А деякі пріоритетні напрями залишаються чисто декларативними і не підкріплені відповідними заходами. Наприклад, це стосуються такого основного напрямку Програми, як «підвищення ролі територіальних громад, органів місцевого самоврядування в розробленні та виконанні програм розвитку малих міст.

Крім того, простежується певна неузгодженість між очікуваними результатами виконання Програми та запланованими заходами. Так, наприклад, серед очікуваних результатів називається підвищення якості управлінських рішень з питань забезпечення сталого розвитку економіки та соціальної сфери малих міст. Проте серед запланованих заходів в Програмі важко віднайти ті, які б фактично вели до такого результату.

У цілому, передбачені Програмою заходи попри їх важливість є, по-суті, дублюванням положень інших програм чи нормативно-правових актів. У такій ситуації та за умов відсутності окремої бюджетної програми на впровадження Програми фактично відбувається накладання однієї і тієї ж діяльності за рахунок інших державних цільових програм. Тобто можна говорити про подвійне звітування, яке фактично не відображає реальний стан виконання Програми.

Урядом передбачено проведення аналізу ефективності реалізації Програми, оскільки її дія завершується у 2010 році. Оцінка результатів її впровадження відповідно до закону України «Про державні цільові програми» має визначати потребу в її продовженні. Реально таку оцінку можна здійснити

на початку 2011 року, але вона фактично носитиме формалізований характер, оскільки через закладені в ній методологічні хиби просто не можливо буде провести коректне та релевантне оцінювання.

Урядом передбачається суттєве скорочення та «укрупнення» існуючих державних цільових програм. Проте доцільність будь-якої такої програми визначається такими чинниками:

- існування проблеми, розв'язання якої неможливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- відповідність мети програми пріоритетним напрямам державної політики;

- необхідність забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей та виробництв;

- наявність реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програми.

У зв'язку з цим треба чітко виокремити специфіку проблематики, яка притаманна саме малим містам та розв'язання якої потребує державного втручання. Вона не може бути загальною чи ідентичною для інших типів поселень, інакше втрачається сам сенс розробки окремої цільової програми.

Основними проблемами, які мали б бути розв'язаними у новій програмі державної підтримки розвитку малих міст є:

- слабкий розвиток промисловості в малих містах;
- високий, у порівнянні з великими містами, рівень безробіття;
- низька частка інноваційної продукції в промисловості;
- монофункціональність частини малих міст;
- низький рівень доходів бюджетів малих міст.

Основними завданнями можна визначити наступні:

- забезпечення зростання промислового виробництва в малих містах;
- підвищення зайнятості населення і зниження рівня безробіття;

- зростання частки інноваційної продукції в промисловості малих міст;
- зростання доходів бюджетів малих міст.

Визначення ж конкретних заходів потребує предметного дослідження, проте вже зараз можна визначити три основних групи заходів:

1) Підготовка низки нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення роботи органів місцевого самоврядування та діяльності комунальних підприємств щодо соціально-економічного розвитку малих міст.

2) Формування переліку об'єктів (і перш за все об'єктів інфраструктури), будівництво яких суттєво сприятиме розвитку малих міст, та які потребують фінансування з державного бюджету.

3) Необхідність пошуку небюджетних джерел фінансування розвитку малих міст, зокрема, надання пільгових кредитів на створення нових та технічне оновлення існуючих комунальних підприємств.

При розв'язанні цих проблем можуть застосовуватися різні інструменти державної політики: державне програмування, ухвалення спеціального законодавства про території перспективного розвитку, надання субвенцій та дотацій малим містам на виконання певних проектів, програм місцевого розвитку і т.п.. Серед усього спектру такого інструментарію можна виокремити два варіанти дій:

- 1) при розробці окремих державних цільових програм різного змісту передбачати специфічні заходи щодо малих міст, враховуючи специфіку їх проблематики;
- 2) розробити нову загальнодержавну цільову програму розвитку малих міст.

За першим варіантом дій існує велика вірогідність того, що проблематика малих міст буде розмита та фактично ускладнить її розв'язання. Тим більше, що найчастіше така проблематика буде мало чим відмінною від інших типів поселень. Скоріше треба буде передбачати відмінні заходи для малих міст, враховуючи їх певну специфіку.

За другим варіантом, малі міста отримають належне нормативно-правове забезпечення механізмів соціально-економічного розвитку. При цьому варто уникнути помилок попереднього змісту Програми. Зокрема, при визначенні основних завдань Програми треба виходити з того, що вона має допомогти органам місцевого самоврядування малих міст в реалізації ними власних та делегованих повноважень, що на сьогодні ускладнюється недостатньою фінансово-ресурсною базою територіальних громад. Також Програма мала б сприяти виробленню малими містами стратегій власного розвитку на професійній та якісній основі. Малі міста на сьогодні не в змозі в силу обмеженості ресурсів здійснити цю роботу на належному рівні.

При розв'язанні проблематики малих міст треба врахувати їх специфіку для кожного із типів таких міст. При цьому необхідно, в першу чергу, відшукувати спільні проблеми, оскільки це сприятиме оптимізації фінансових ресурсів

Також варто взяти до уваги апробовані інструменти розв'язання проблем в малих містах із залучення як бюджетних, так і позабюджетних коштів. Наприклад, визначення громадою пріоритетності проблем, фінансова участь громадян у їх вирішенні на паритетних засадах з бюджетними коштами. Тобто держава могла б через субвенції дофінансовувати впровадження тих чи інших проектів (ремонт шкіл, дитячих садочків, впровадження енергоефективних технологій тощо).

Суттєвою допомогою з боку держави є фінансування заходів соціально-економічного розвитку малих міст за рахунок виконання галузевих та окремих бюджетних програм (субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, Стабілізаційний фонд тощо).

Основні принципи та механізми формування та реалізації програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст

Досягнення основних цілей та вирішення завдань програми має базуватися на таких основних принципах:

створення сприятливих умов та ефективних стимулів, для розвитку **малих** міст за рахунок власних фінансових, матеріальних, трудових, природних ресурсів;

щорічне планування необхідних витрат державного бюджету, з метою прозорості, стабільності та синхронізації у забезпеченні розвитку малих міст;

пошук та максимальне використання об'єктивних переваг малих міст (економічних, соціально-культурних, "екологічних та інших) та реалізація заходів з подолання їх недоліків;

спільне фінансування конкретних заходів програм за рахунок державного, місцевого бюджетів, коштів підприємств і населення;

створення умов і механізмів взаємодії органів місцевого самоврядування з регіональними та державними органами виконавчої влади для вирішення завдань розвитку малих міст;

активізація участі місцевого населення у реалізації програм розвитку малих міст;

диференціація заходів щодо розвитку малих міст з врахуванням типології міст та їх готовності до саморозвитку;

синхронізація проведення заходів державних та регіональних програм, що діють на території малих міст, з метою сприяння узгодженості та комплексності їх виконання;

використання нормативного підходу до розробки програм розвитку малих міст;

узгодження змісту та результативності програм підтримки соціально-економічного розвитку малих міст та упередження небезпек, пов'язаних з нескоординованістю таких програм.

Про доцільність використання нормативного підходу до розробки програм підтримки соціально-економічного розвитку малих міст

Теоретичні узагальнення, міжнародний досвід та практика стратегічного планування свідчать про доцільність використання нормативного підходу до розробки програм підтримки соціально-економічного розвитку малих міст. В

рамках підготовки таких програм необхідно розробити (з урахуванням стану конкретних міст) мінімальні державні стандарти якості життя і соціально важливих послуг, за що відповідають органи місцевого самоврядування. Для цього потрібно визначити обов'язковий перелік послуг і стандартів, а також встановити нормативи фінансового забезпечення бюджетних установ, що надають послуги з охорони здоров'я, освіти тощо. Нормативний підхід набуває суттєвого значення ще і тому, що закріплені в програмах оцінки бажаних майбутніх значень соціально-економічних індикаторів на довгострокову перспективу є по-суті нормативними величинами. В якості цільових орієнтирів при розробці програм підтримки соціально економічного розвитку малих міст поряд з нормативним підходом (за тими показниками, де ці нормативи визначені) використовуються середні значення відповідних показників, що склалися на території (чи в цілому за регіоном) за виключенням визначених депресивних територій. В якості мінімального набору таких індикаторів можна використати:

- *показники економічного розвитку*: обсяги і темпи росту виробництва (доданої вартості), рентабельність капіталу, податкові відрахування, у тому числі до місцевого бюджету, темпи росту виробництва (валовий випуск або обсяги реалізованої продукції), темпи зміни обсягів реальних інвестицій, в тому числі іноземних, показники інноваційної активності; зміна питомої ваги зайнятих в малому підприємстві;
- *показники соціального розвитку*: рівень безробіття (за національною методикою та методикою МОП), зайнятість соціально вразливих верств населення, динаміка номінальних і реальних доходів населення, показники, що характеризують рівень розвитку невиробничої сфери, вартість житла на місцевому вторинному ринку житла, темпи зростання обсягів житлового будівництва, показники, що характеризують рівень соціальної підтримки населення, питома вага коштів підприємств, комерційних структур і населення, що залучено до фінансування в розвиток соціальної інфраструктури;

- *показники стану екології* (відповідно до специфіки конкретної території).

Про необхідність якісного інформаційного забезпечення діагностики стану малого міста та формування системи моніторингу з відстеження змін при реалізації програми

Програма підтримки соціально-економічного розвитку малого міста має включати:

оцінку соціально-економічного стану та потенціалу, який може бути використаний з метою активізації розвитку міста;

аналіз проблем розвитку малого міста;

конкретний план заходів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо вирішення вказаних проблем, строк їх здійснення, обсяги фінансування з державного, місцевих бюджетів та їх джерел, передбачених законодавством;

порядок здійснення моніторингу виконання програми, показники розвитку, за якими визначатимуться результати її виконання;

загальну оцінку очікуваної соціально-економічної ефективності реалізації програми.

Міжнародний досвід свідчить, що реабілітації територій мають передувати глибинні соціально-діагностичні дослідження. Протягом кількох десятиліть вони проводяться у низці країн Західної Європи, США, Японії та Близького Сходу . В Ізраїлі, наприклад, відбір населених пунктів, призначених для реабілітації, здійснюється на підставі кількох індексів, що діагностують якість середовища і ресурсів розвитку .

Зміна існуючого стану шляхом введення в управлінську практику програмно-цільового підходу до розвитку територій, згідно із Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів», потребує створення відповідної інформаційної бази. Це обумовлює необхідність проведення діагностичних досліджень, що дозволяють отримувати інформацію про якість соціального середовища та наявні на місцях ресурси розвитку.

Проведення діагностики території має започатковуватись та координуватись центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики і здійснюватись із залученням, при необхідності, службовців центральних та регіональних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, науковців, спеціалістів установ та організацій різних форм власності. Зміст такої діагностики, яка може включати економічний, соціальний, демографічний, екологічний аналіз тощо має визначатись експертною радою, до якої необхідно включати представників органів влади, бізнес-структур та громадськості. В залежності від характеру, кількості та складності проблем, які впливають на формування стану території, експертна рада розробляє пропозиції щодо напрямів діагностики малого міста та відносно спеціалістів, які можуть бути залучені до проведення такої діагностики. Діагностика, окрім дослідження причин негативного стану території, має включати аналіз наявних зовнішніх та внутрішніх ресурсів (природних, соціальних, фінансових, адміністративних, інтелектуальних тощо), які можуть бути використані при розробці та реалізації заходів з подолання негативного стану малого міста.

Також велике значення має виявлення проблем, що впливають на мешканців території. В якості індикаторів проблем, що впливають на місцеву спільноту (або окремі соціальні групи) доцільно використовувати систему показників. Ця система показників повинна комплексно визначати стан проблем. Але складність залучення як статистичної, так і первинної інформації вимагають її мінімізації або використання різних джерел, які вже мають певну практику становлення в Україні. Це статистичні щорічники з регіонального людського розвитку, а також узагальнена інформація по домогосподарствам. У таблиці наведено приклад співвідношення проблем та показників, що їх характеризують, які залучались до аналізу при визначенні структури проблем територій, які постраждали від закриття шахт у дев'яності роки.

Міські голови малих міст України пропонують розробити дієву програму державної підтримки розвитку малих міст України в якій закріпити механізм щорічного фінансування даної програми по принципу виділення субвенцій

пропорційно кількості населення та надавати прямо в міста без погоджень з державними адміністраціями.

Пропонується визначити пріоритетні напрямки використання державних субвенцій для підтримки розвитку малих міст:

1. Вуличне освітлення. Енергозберігаючі технології в освітленні.
  2. Забезпечення малих міст сучасною технікою для вивозу твердих побутових відходів.
  3. Відновлення місцевих доріг малих міст.
  4. Розробка та затвердження містобудівної та землепорядної документації.
  5. Справедливий, щодо малих міст, розподіл коштів, що спрямовується державою на соціально-економічний розвиток територій.
  6. Програма «Розвиток шахтарських міст».
  7. Програма «Використання теплових насосів для опалення та гарячого водопостачання в енергетичних містах».
- міст України.

Виконання Нової Програми дасть змогу створення в малих містах комфортного проживання і стане основою для розвантаження мегаполісів. Програма підтримки розвитку малих міст встановить чітку відповідальність органів місцевого самоврядування та виконавчих органів державної влади за виконання своїх повноважень, що сприятиме підвищенню життєвого рівня населення, поліпшенню якості громадських послуг.

Петкова Л.О., доктор економічних наук, професор

Купрій В.О., кандидат наук з державного управління

Дослідження виконано за фінансової підтримки проекту ПРООН
«Муніципальна програма врядування та сталого розвитку»